

ODRADZANIE SIĘ POLSKI

12

11 listopada 1918 r. uznaje się za datę odzyskania przez Polskę niepodległości. Dzień wcześniej do Warszawy przybył Józef Piłsudski, zwolniony z twierdzy w Magdeburgu, a informacja o jego powrocie sprawiła, że na ulice wyszły pełne entuzjazmu tłumy.

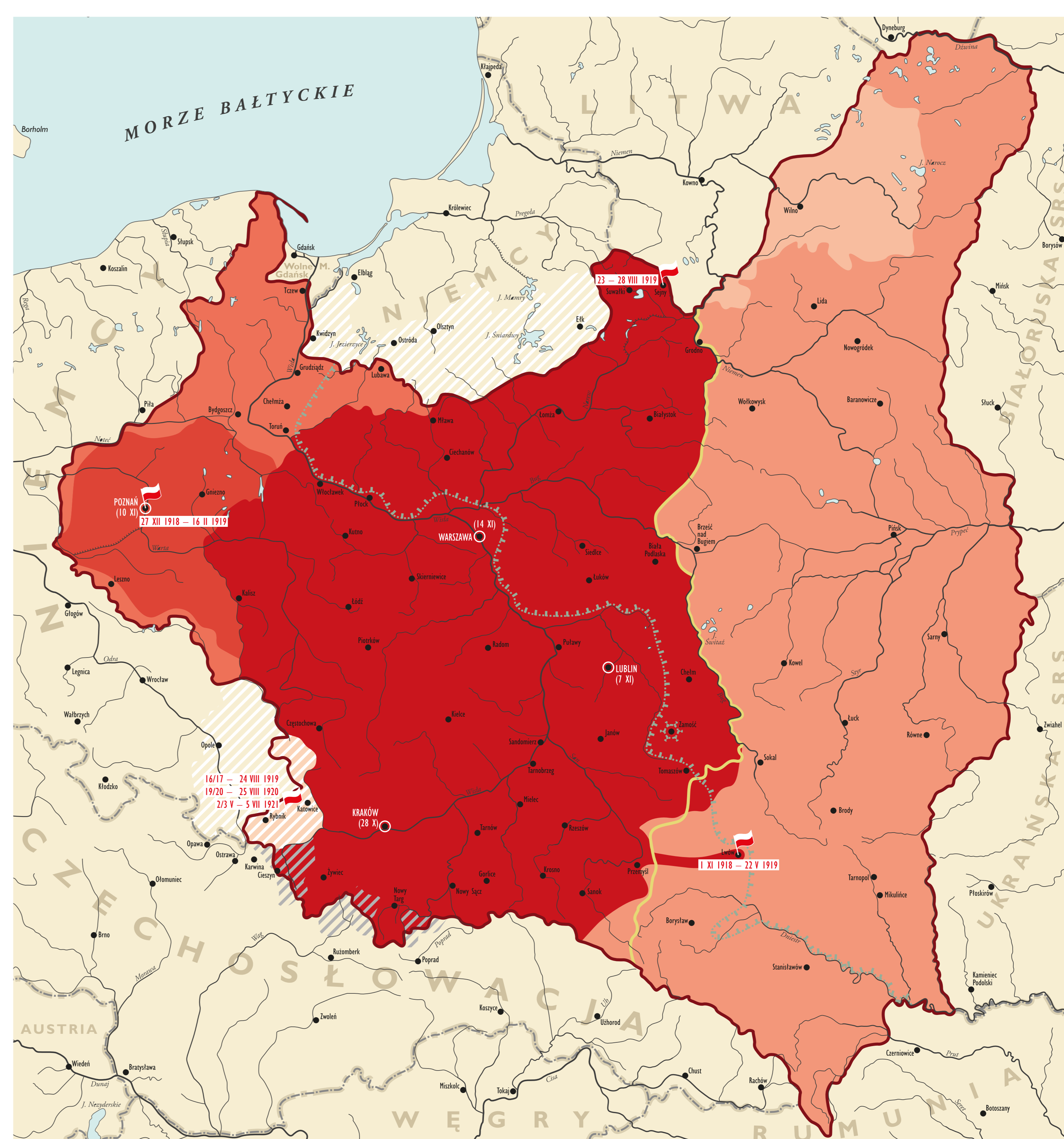
S. Bagiński, *Rozbrajanie Niemców przed Główną Komendą na placu Saskim w Warszawie, 1939*, ze zbiorów Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie

Polska po długotrwałych i wyczerpanych staraniach (zarówno militarnych, jak i dyplomatycznych) oraz w wyniku korzystnego układu sił w Europie (przegrana wojenna zaborców, przychylność państw ententy) wróciła na mapę Europy.

Piłsudski niemal od razu przejął władzę zwierzchnią nad wojskiem (przekazaną mu przez Radę Regencyjną), a wkrótce objął również przywództwo polityczne w kraju, zostając Naczelnikiem Państwa. Zakłute koło historii dopełniło się – Naczelnikiem był przecież także Tadeusz Kościuszko.

Polska odradzała się dzielnicami: 18 października 1918 r. powstała Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego. 28 października 1918 r. powstała w Krakowie Polska Komisja Likwidacyjna, a w nocy z 6 na 7 listopada 1918 r. został utworzony w Lublinie Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej.

Przed nowym państwem stanęły liczne zadania: odbudowa po zniszczeniach wojennych, tworzenie nowych instytucji państwowych, scalenie systemów prawnych obowiązujących w trzech zaborach. 14 listopada 1918 r. Piłsudski powierzył obowiązki prezesa Rady Ministrów Ignacemu Daszyńskiemu, a po jego dymisji, 17 listopada 1918 r. premierem został Jędrzej Moraczewski. 26 stycznia 1919 r. odbyły się pierwsze wolne wybory do sejmu. Bez szybkiego porozumienia się różnych ośrodków władzy „cud niepodległości” nie byłby możliwy. Przed Polakami nastała trudna refleksja o kształcie ustrojowym nowego państwa oraz ciężka walka o jego granice.

Kształtowanie granic Polski w latach 1918–1923

- tereny wyzwolone spod zaborów od 31 X do 22 XI 1918 r.
 - część Wielkopolski wyzwolona do 16 II 1919 r. w wyniku powstania wielkopolskiego
 - część Pomorza i Wielkopolski przyznane Polsce traktatem wersalskim (28 VI 1919 r.)
 - ziemie wschodnie przyznane Polsce traktatem ryskim (18 III 1921 r.) po wojnie polsko-sowieckiej 1919–1921
 - terytorium tzw. Litwy Środkowej inkorporowanej 18 IV 1922 r.
 - część Górnego Śląska przyznana Polsce w wyniku III powstania śląskiego
 - obszary, na których odbyły się plebiscyty
 - granica polsko-czechosłowacka 1 stycznia 1919 r. *
 - obszary, na których postanowione plebiscyty nie odbyły się
 - ostateczne granice Polski w 1923 r.
 - ośrodki władzy polskiej w 1918 r. i daty dniene ich powstania
 - ogniska powstań oraz walk o niepodległość
 - linia Curzona wg jego noty z 11 VII 1920 r.
 - zachodni zasięg wojsk sowieckich latem 1920 r.
- * końcowy przebieg granicy polsko-czechosłowackiej ustalony został decyzją Rady Ambasadorów 28 VII 1920 r.

12 IX 1917
**powstanie
Rady Regencyjnej
Królestwa
Polskiego
w Warszawie**

28 X 1918
**powstanie
Polskiej Komisji
Likwidacyjnej
Galicji i Śląska
Cieszyńskiego
w Krakowie**

7 XI 1918
**powstanie
Tymczasowego
Rządu Ludowego
Republiki
Polskiej
w Lublinie**

10 XI 1918
**przyjazd
Józefa
Piłsudskiego
do Warszawy**

PRZEDWIOŚNIE

Duchową kondycję narodu po I wojnie światowej wyraża najpełniej tytuł powieści Stefana Żeromskiego *Przedwiośnie*. Pełno w niej niepewności, nadziei, ale i utopijnych wizji. Malarska Polonia Jacka Malczewskiego z 1918 r. to piękna kobieta o pełnych kształtach, zwycięska, na jej skronie wróciła korona. Znika z niej smutek i strapienie.

J. Fałat, *Przedwiośnie na Podtatrzu*, 1904, Muzeum Okręgowe w Bielsku-Białej

Z pierwszych inicjatyw środowisk teatralnych warto także wspomnieć zwołanie w Warszawie I Zjazdu Reżyserów Scen Polskich, założenie pisma teatralnego „Scena Polska”, a także powołanie Polskiego Instytutu Teatrolologicznego. W teatrze polskim z wolna nastąpiło „nowe” – 21 grudnia 1918 r. „młodzież literacka” oprotowała niezbyt jej zdaniem ambitną i niegodną sceny narodowej premierę teatralną, zarzucając dyrektorowi Arnoldowi Szyfmanowi zejście z „linii piękna i obowiązku”.

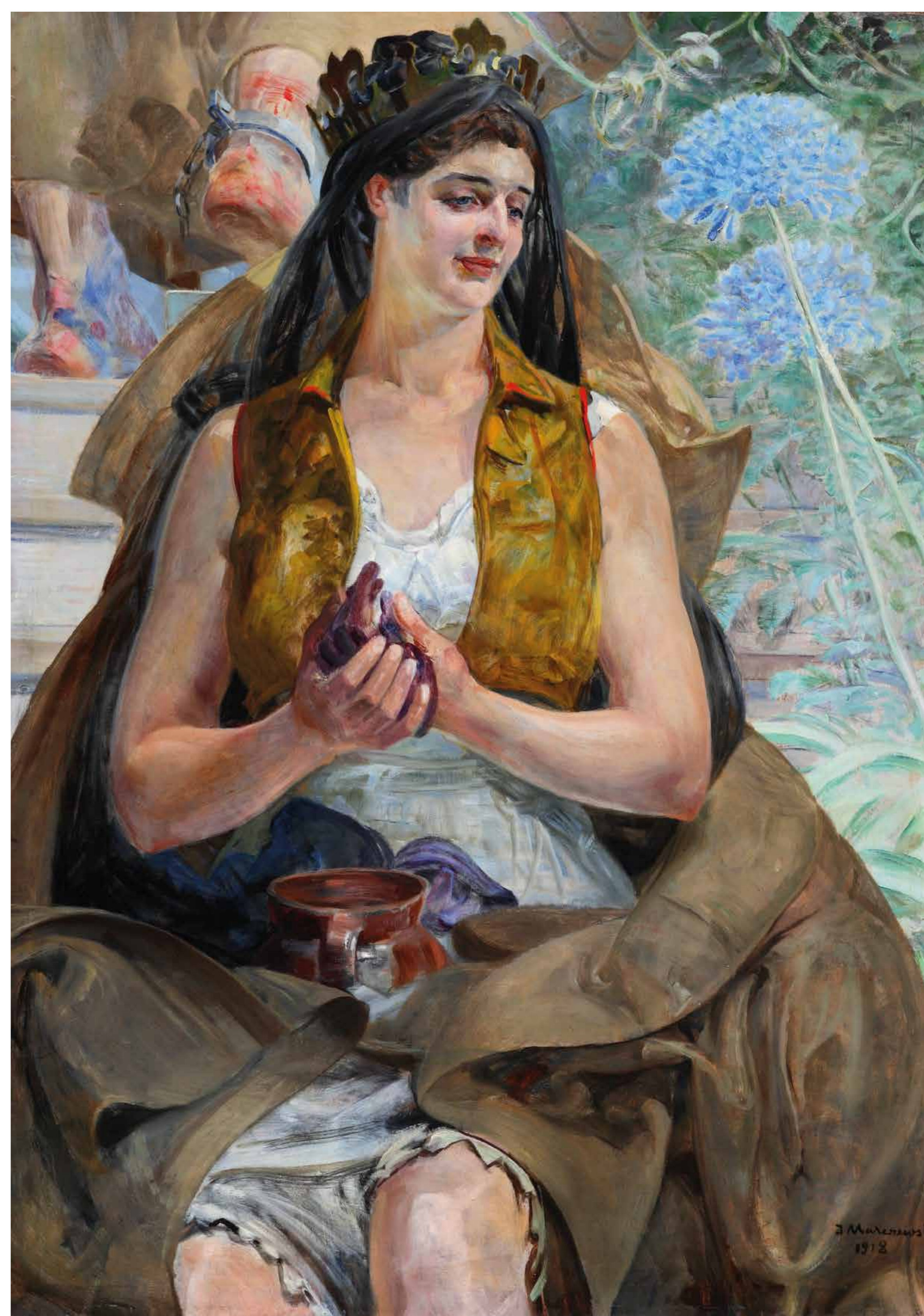
W polskiej literaturze „pisarskie kolosy” z wolna przekazują pałeczkę nowemu pokoleniu nieprzeciętnie utalentowanych nowatorów: Julianowi Tuwimowi, Bolesławowi Leśmianowi, Zofii Nałkowskiej, Stanisławowi Ignacemu Witkiewiczowi i wielu innym.

II Rzeczpospolita nie była państwem idealnym, była natomiast projektem wyczekiwany i ambitnym. Z uwagi na charakter tego niecodziennego wydarzenia, odradzanie ram ustrojowych szło w parze z instytucjonalizacją kultury.

Zmiany w życiu naukowym i kulturze zachodzą z impetem, tuż po odzyskaniu niepodległości powstają: Uniwersytet Poznański, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Uniwersytet Wileński Stefana Batorego, Katolicki Uniwersytet Lubelski. Już 5 grudnia 1918 r. powstało Ministerstwo Kultury i Sztuki. Dzieckiem

Niepodległej jest także Związek Artystów Scen Polskich (ZASP), zawodowa reprezentacja środowisk teatralnych. Powstanie ZASP-u jest o tyle ważne, że z uwagi na wydarzenia wojenne wielu polskich aktorów pozostawało poza granicami Polski. Administrację rządową i środowisko teatralne czekała także debata o kształcie instytucjonalnym polskich teatrów.

J. Malczewski, *Polonia*, 1918, Muzeum Narodowe w Kielcach

Mieczysław Sawan jako Cezary Baryka w pierwszej ekranizacji powieści S. Żeromskiego *Przedwiośnie*, reż. H. Szaro, 1928, fot. FilMOTEKA Narodowa

11 XI 1918
przekazanie przez Radę Regencyjną dowództwa nad wojskiem Józefowi Piłsudskiemu – odzyskanie niepodległości przez Polskę

14 XI 1918
przekazanie przez Radę Regencyjną Józefowi Piłsudskiemu władzy politycznej

16 XI 1918
telegram notyfikujący powstanie niepodległego państwa polskiego

5 XII 1918
powstanie Ministerstwa Kultury i Sztuki

WOJCIECH KOSSAK

(1856–1942)

Malarz, syn Juliusza Kossaka, ojciec Jerzego Kossaka, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej i Magdaleny Samozwaniec. Student malarstwa w Krakowie, Monachium, Paryżu. Służył w pułku ułanów, miłośnik batalistyki. W 1894 r. przystąpił wraz z Janem Styką do malowania *Panoramy Racławickiej*.

W latach 1895–1902 przebywał w Berlinie, gdzie malował m.in. panoramę rzeki Berezyny, epizody z 1831 r., portrety. W 1900 r. odbył podróż do Hiszpanii i Egiptu w celu zebrania materiałów do panoram *Somosierra* i *Bitwa pod piramidami*.

Inicjator powstałej w Krakowie w 1908 r. grupy malarskiej Zero, odwołującej się do wartości historycznych i patriotycznych. Profesor malarstwa batalistycznego w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie (1915–1918). Autor wielu portretów, w tym Józefa Piłsudskiego. Zmobilizowany do armii austriackiej po wybuchu I wojny światowej, od 1918 r. służył w armii polskiej.

Fot. Biblioteka Narodowa

ZOFIA NAŁKOWSKA

(1884–1954)

Pisarka, autorka dramatów, publicystka, działaczka społeczna. Autorka m.in. powieści: *Narcyza* (1910), *Hrabia Emil* (1920), *Romans Teresy Hennert* (1923), *Dom nad łąkami* (1925), *Granica* (1935), a także dramatu *Dom kobiet* (1930).

Debiutowała w wieku czternastu lat wierszem, który ukazał się w „Przeglądzie Tygodniowym” w 1898 r.. Publikowała w „Chimerze”. Pierwszą powieść, *Lodowe pola*, stanowiącą część trylogii *Kobiety*, napisała w 1904 r. Początkowo tworzyła pod wyraźnym wpływem ducha Młodej Polski, by z czasem wypracować wyrazisty, oryginalny, nowoczesny styl pisarski.

Posłanka na Sejm Ustawodawczy, działaczka PEN-Clubu. Od 1933 r. członkini Polskiej Akademii Literatury. Efektem pracy dla Międzynarodowej Komisji do Badania Zbrodni Hitlerowskiej w Polsce są *Medaliony* (1945) – zbiór opowiadań dokumentujących II wojnę światową.

Fot. Biblioteka Narodowa

IGNACY JAN PADEREWSKI

(1860–1941)

Pianista, kompozytor, działacz społeczny, polityk, dyplomata. Uważany za jednego z najwybitniejszych artystów fortepianu swoich czasów. Koncertował na całym świecie, wielokrotnie przeznaczając gaże na sprawę polską. Przyjaciel najpotężniejszych osobistości ówczesnego świata sztuki i polityki.

W 1910 r. podczas odsłonięcia zamówionego przez siebie pomnika Grunwaldzkiego Paderewski wygłosił w Krakowie płomienne przemówienie o charakterze niepodległościowym, którego wysłuchało ok. 150 tys. ludzi. Od wybuchu I wojny światowej prowadził szeroko zakrojoną działalność dyplomatyczną na rzecz Polski i Polaków, wykorzystując swoją popularność na Zachodzie. Współzałożyciel szwajcarskiego Komitetu Generalnego Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce.

Reprezentant pełnomocny Polski na konferencji pokojowej w Paryżu. W 1919 r. sprawował funkcje premiera i ministra spraw zagranicznych RP. Kawaler Orderu Orła Białego, francuskiego Krzyża Wielkiego Legii Honorowej, Rycerza Wielkiego Krzyża Orderu Imperium Brytyjskiego.

Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

IGNACY DASZYŃSKI

(1866–1936)

Działacz socjalistyczny, polityk, współzałożyciel i przywódca partii socjalistycznej w zaborze austriackim. Utalentowany mówca, poseł do parlamentu austriackiego w latach 1897–1918. Zwalczał wszelkie nadużycia administracji w Galicji, korupcję wyborczą i wyzysk robotników. Powiązał postulaty ruchu robotniczego z ideą niepodległości Polski.

Poparł działalność polityczną i militarną Józefa Piłsudskiego w Galicji. W 1918 był współorganizatorem i członkiem Prezydium Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie, w listopadzie został premierem i ministrem spraw zagranicznych powołanego w Lublinie Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej, którego program przewidywał przeprowadzenie w drodze parlamentarnej nacjonalizacji podstawowych gałęzi wytwórczości.

Poseł na sejm z ramienia Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1919–1935, wicepremier w Rządzie Obrony Narodowej, powołanym w 1920 r. w związku z inwazją bolszewicką. Marszałek sejmu w latach 1928–1930.

Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ